

Agata Kwaśnicka-Janowicz

Wydział Polonistyki

Uniwersytet Jagielloński

O badaniach staropolskiej terminologii bartniczej – tradycja i wyzwania metodologiczne

Keywords

Old Polish vocabulary, terminology, methodology of diachronic research.

Abstract

The article aims to present current research on traditional Polish beekeeping terminology. Starting from the state of research and presentation of the most important linguistic studies, it raises questions about the new possibilities of methodological diachronic studies. It contrasts the structural research methodology used in previous descriptions of beekeeping terminology with concepts of anthropological linguistics.

W badaniach nad staropolską terminologią bartniczą zwraca uwagę bogactwo i różnorodny charakter źródeł, które pozwalają na językowy opis tej dziedziny dawnej działalności człowieka. Obfitość materiałów źródłowych stanowi potwierdzenie tezy, że ta pierwotna forma pszczelarstwa była ważnym działem wczesnej gospodarki Słowian (por. Moszyński 1967), zajmując istotne miejsce w kulturze tej grupy etnicznej.

Wśród typów źródeł, przynoszących dane o stanie organizacji staropolskiego bartnictwa, możemy wymienić historyczne teksty z zakresu historii prawa i gospodarki (tu leśnictwa i pszczelarstwa), liczne rozprawy etnograficzne oraz nieliczne opracowania językoznawcze.

Najliczniejszą grupę historycznych źródeł do poznania terminologii bartniczej stanowią opracowania z zakresu historii gospodarki oraz prawa polskiego; źródłowe dokumenty archiwalne, tu zwłaszcza lustracje królewsczyzn; księgi sądowe (tu także zapisy sądów referendarnych); także zbiory przepisów i praw regulujących pracę bartników w puszczy, rejestrujące pierwotne prawo przekazywane *ex antiquo usu* od pokoleń. Te ostatnie teksty stanowią najstarsze źródła

pisane, dzięki którym otrzymujemy poświadczenia ustabilizowanej już w znacznym stopniu terminologii bartniczej.

Co ciekawe, bogactwo tych materiałów nie zaowocowało monografią językoznawczą poświęconą opisowi tego działu leksyki specjalnej na gruncie języka polskiego. Zainteresowanie terminami bartniczymi ma tu charakter wyjątkowy i przyczynkarski, zwykle służący dalszym pracom o charakterze leksykograficznym. Do tej grupy nielicznych prac należy zaliczyć artykuł Franciszka Sławskiego poświęcony analizie semantyki uznanego za północnosłowiański termin bartniczy *отъ- лѣкъ* ‘głowa barci’ (Sławski 1961–1962), której wyniki wykorzystał w swoim *Słowniku etymologicznym języka polskiego* przy redakcji hasła *kleczyć* (pszczoły) (*SES* II 1958–1965). Materiały opisujących tekstów źródłowych były wykorzystywane przez tego uczonego również przy opracowywaniu haseł: *leziwo*, *leżaja* w tomie czwartym (*SES* IV) oraz *łaziwo*, *łaźba*, *łaźbień*, *łaźbić* i *łaźbiny* w ostatnim, piątym tomie jego słownika (*SES* II 1958–1965; IV 1970; V 1975–1982). Terminy z zakresu bartnictwa, potwierdzone materiałami z języka polskiego, odnajdujemy również w wydawanym równoległe od 1974 roku pod redakcją F. Sławskiego *Słowniku prasłowiańskim* (por. pol. *barć*, *SP* I: 1974; *dziać* i *dziejać* oraz utworzone od nich derywaty typu: *dzień*, *dzenie*, *dziono*, *dzieniec* itd., *SP* III: 1979).

Poza tymi ustaleniami na polu językoznawstwa polskiego terminologia bartnicza nie doczekała się bardziej szczegółowego czy wręcz całościowego opracowania. Pierwszą leksykograficzną próbą systematyzacji dużej grupy terminów z zakresu bartnictwa była praca wydana w Warszawie w latach 1846–1847. Dwuczęściowy *Słownik leśny, bartny, bursztyński i oryński* autorstwa Wiktora Kozłowskiego (*SLBBO*) był opracowaniem specjalistycznym, przygotowanym na potrzeby gospodarki leśnej, reprezentuje więc, także osobą autora – leśnika z wykształcenia – tekst raczej źródłowy niż opracowanie ściśle językoznawcze. Zbiór terminów bartniczych opatrzonych komentarzem filologicznym, inspirowanym pracą Wiktora Kozłowskiego, odnajdujemy w opracowanym w 1885 roku przez Adama Kryńskiego *Słowniku wyrazów godnych uwagi użytych w „Porządku prawa bartnego” dla starostwa łomżyńskiego, z roku 1616* (Kryński 1885). Stanowiąc komentarz językowy do kodyfikacji prawa bartnego St. Skrodzkiego, opracowanie to jest jedyną, jak dotąd, pracą filologiczną o charakterze raczej leksykograficznym niż leksykologicznym, poświęconą terminologii bartniczej na gruncie polskiego językoznawstwa.

Bardziej systemowym opisem części także staropolskiej terminologii bartniczej zajął się w latach osiemdziesiątych niemiecki badacz Rainer Eckert. W swej monografii przedstawił w ujęciu porównawczym języków bałtyckich i słowiańskich fragment systemu leksykalnego terminologii bartniczej, dostarczając bogatego materiału leksykalno-frazeologicznego w obrębie dwóch centrów, skupionych wokół psł. czasowników **dēti* i **laziti* (pol. *dziać* i *łazić*) (Eckert 1981a). Trzecia część systemu frazeologicznego, opisana na materiale języków wschodniosłowiańskich, oparta jest na psł. **derti* (pol. *drzeć*) i stanowi przedmiot odrębnego opracowania z roku 1979 (Eckert 1979). W toku prac nad

opisem terminologii bartniczej R. Eckert zajął się również nazwami bartników w językach bałtyckich i słowiańskich, przypisując je do gniazd opartych na tych samych prasłowiańskich czasownikach **děti* i **laziti* (dial. dłuż. *džédžicar* ‘właściciel leśnych barci’; pol. *bartodziej*; srus. *древолозець* ‘bartnik’) lub wiążąc je ze słowami służącymi do określenia barci (pol. *bartnik*) (Eckert 1981). W swych dalszych ustaleniach, powołując się na obecność w języku macedońskim słowa *bartva* ‘barc, otwór w drzewie bartnym’, jak też potwierdzony w chorwackim dialekcie czakawskim frazeologizm *lāziti med* w znaczeniu ‘wyjmować z ula plastry miodu/ woszczyne’ oraz polisemiczne bułgarskie *ylēi* ‘ul; rynna; wydrążone drzewo’, zakwestionował sąd K. Moszyńskiego o nieznamość bartnictwa u Słowian południowych (Eckert 1987). R. Eckert korzystał z polskich materiałów archiwalnych (wydane roty przysięg sądowych; por. Eckert 1981a: 75), jak i danych zgromadzonych w głównych polskich opracowaniach leksykograficznych poświęconych polszczyźnie historycznej i gwarowej. Wykorzystał również zbiory pracowni *Słownika prasłowiańskiego*, o czym pisze w swej monografii z roku 1981, dziękując za okazaną pomoc Prof. F. Sławskiemu, który udostępnił mu nieopublikowany wtedy jeszcze tom trzeci *Słownika prasłowiańskiego* (*SP*) (por. Eckert 1981: 157). W swej pracy Eckert wykorzystał również zamieszczone w *Słowniku etymologicznym języka polskiego* F. Sławskiego opracowane już materiały leksykalne (por. hasła tomu II: *kleczyć*, tomu IV: *leziwo*, *leżaja* oraz tomu V: *laziwo*, *łaźba*, *łaźbień*, *łaźbić*, *łaźbiny*; SEJP IV 1970, V 1975–1982). Opracowany przez badacza fragment systemu leksykalnego (frazologicznego) bałtyckiej i słowiańskiej terminologii bartniczej stanowi jej zasadniczy trzon, co, biorąc pod uwagę współpracę z gronem polskich uczonych, ograniczyło językoznawcze próby dalszego opracowania polskiej terminologii bartniczej na gruncie językoznawstwa polskiego. Wydaje się jednak, że wyjście poza metodologię opisu strukturalistycznego tej części zasobu staropolskiego słownictwa oraz opis holistyczny terminologii bartniczej, uwzględniający jej aspekt kulturowy i społeczny, może przynieść interesujące efekty w postaci językowej rekonstrukcji tego ważnego fragmentu działań człowieka w przeszłości.

Prace Eckerta wykorzystują metodologię językoznawstwa strukturalistycznego, co szczególnie wyraźnie uwidacznia się w monografii dotyczącej analizy fragmentu systemu leksykalnego terminologii bartniczej. Podstawowym założeniem badawczym stało się wykrycie związków syntagmatycznych i paradygmatycznych w obrębie opisywanego podsystemu terminologicznego. Przeprowadzona analiza, która pozwoliła dotrzeć do dwóch systemów cząstkowych przedstawionych z ich najważniejszymi frazeologicznymi i leksykalnymi komponentami, ujawniła wyraźną strukturalność badanej części terminologii bartniczej. Pozwoliło to na wyprowadzenie wniosku, iż „istnieje duże prawdopodobieństwo, że całościowy system terminologii związanej z bartnictwem zbudowany jest z wielu systemów cząstkowych” [tłum. własne] (Eckert 1981a: 139). W monografii opisem zostały objęte terminy zgrupowane wokół prasłowiańskiego **laziti*, litewskiego *kópti* i łotewskiego *kāpt* ‘wspinać się, piąć’, które służyły do określenia wybierania barci leśnej (fragment systemu I). Drugi z opi-

sanych podsystemów, tworzony poprzez określenia związane z prasłowiańskim **dēti* i łotewskim *dēt*, odnosił się do lokowania barci w drzewach (fragment systemu II). Te dwie czynności stanowiły najważniejsze zajęcia bartnika, stąd niezwykle bogactwo zarejestrowanej terminologii bartniczej, wielość zwrotów i słów synonimicznych, niezwykła liczba wariantów i derywatów. Zaznaczająca się systemowość opisywanej leksyki i frazeologii została potwierdzona poprzez obserwowany paralelizm zwrotów synonimicznych i zmiennych (wariantywna postać realizacyjna członu nominalnego, wymiennosc członów) w obu podsystemach, zarówno w słowiańskiej, jak i bałtyckiej rodzinie językowej (por. psł. *laziti bŕčely, medb, bŕtb, dervo* – lit. *kópti bites, medu, kopinėti drevės*). Zajmując się odpowiednikami frazeologicznymi na poziomie tych dwóch grup językowych, autor dokonuje ich typologii, która pozwala na wydzielenie grupy całkowitych i częściowych odpowiedników frazeologicznych oraz odpowiedników semantyczno-frazeologicznych (treściowych). Biorąc pod uwagę strukturę gramatyczną omawianych frazeologizmów, badacz zajmuje się także ich odpowiedniościami na poziomie semantycznym. Ujęcie podstawowych tendencji językowych w szeregi regularnych procesów (wysoki stopień idiomatyzacji jako powód desemantyzacji komponentów prowadzący do wytworzenia nowego znaczenia zwrotu jako całości – **laziti (bŕčely)* od ‘wspinać się’ do ‘wyciągać, wyjmować’; zagęszczenie od zwrotów do złożeń jako uniwerbizacja dwu- (i więcej-) członowych wyrażen: pol. *dziać barć* – stp. *bartodziej*) pozwala opisać mechanizmy funkcjonowania tego podsystemu językowego w kategoriach zależności i relacji o charakterze systemowym.

Jak pisze autor, celem pracy stała się potrzeba wypracowania metody dla studium porównawczo-historycznego frazeologii języków bałtyckich i słowiańskich. Było to zadanie tym trudniejsze, że opis historyczno-porównawczy reprezentował typ językoznawstwa diachronicznego, którego z założenia strukturalizm nie obejmował szczególną uwagą, skupiając się na opisie synchronicznym, badającym funkcjonowanie systemu językowego niezależnie od pochodzenia jego poszczególnych elementów. Osadzenie analizy materiału o charakterze historycznym w metodologii językoznawstwa strukturalistycznego powodowało nie tylko konflikt synchronia – diachronia w ujęciu badanego materiału, ale także przysparzało wątpliwości w rozumieniu tego, co gramatyczne (kategorialne), a co semantyczne (niekategorialne, jednostkowe). Wyprowadzenie na pierwszy plan analizy relacji paradygmatyczno-syntagmatycznych, istniejących pomiędzy elementami tego podsystemu języka (aspekt formalno-znaczeniowy wyrażen językowych), ujmuje tylko jeden z aspektów analizowanej terminologii bartniczej. Zaprezentowany w pracy Eckerta opis reprezentuje podejście typowe dla językoznawstwa wewnętrznego, skupionego na badaniu struktury języka – odkryciu rządzących nim mechanizmów, wewnętrznych relacji i wartości kategorialnych. W ten sposób na drugim planie pozostaje aspekt zewnątrzjęzykowy badanej terminologii, czyli opis wyrażen językowych jako reprezentantów określonego pojęcia i pochodząca stąd ich wartość semantyczna. Strukturalistyczna teza o samowystarczalności systemu językowego (stąd też o arbitralności znaku

językowego) w definiowaniu każdego typu (wewnętrznych) relacji pomiędzy jego elementami, także relacji semantycznych, opierała się na założeniu, że istniejący pomiędzy znakiem językowym a pojęciem związek wyklucza bezpośrednią relację między znakiem a desygnatem (taka może istnieć tylko przez myśl/pojęcie). Stąd w teorii znaczenia model relacji symbolicznej, zaproponowany przez Ch. Ogdena i A. Richardsa (trójkąt znak – pojęcie – desygnat), mógł zostać uproszczony o odniesienie (referenta) i przystosowany do analizy językowej (por. Tokarski 2004). Przekonanie o niereferencjalności znaczenia sprawiało, że elementowi semantycznemu przypisywano charakter wewnątrzjęzykowy, co autonomizowało język i językoznawstwo, prowadząc do ograniczenia lub zaniechania badań nad planem treści i zająć się wyłącznie planem wyrażania (Bierwiaczonok 2008: 120). Brak zainteresowania prawym bokiem trójkąta wiązał się również z przyjęciem skrajnej tezy o uniwersalności znaczenia (uniwersalność pojęć elementarnych jako atrybutów ludzkiego umysłu; por. Smółkowa 1989: 99) oraz odrzuceniem roli referenta i kontekstu pozajęzykowego w kształtowaniu struktury pojęcia, z którym znaczenie było związane. Takie ograniczenie perspektywy badawczej i systemowe podejście do planu treści sprawia, że z pola widzenia zostaje usunięty nie tylko świat zewnętrzny wobec języka, ale i podmiot tego świata doświadczający.

Pozostając w kręgu teorii o niereferencjalności znaczenia, zorientowane antropologicznie językoznawstwo współczesne (kognitywne) dopuszcza rolę czynnika zewnątrzjęzykowego w procesie konceptualizacji (sposobie ujęcia przedmiotu w poznaniu), który przebiega równocześnie z procesem tworzenia kategorii językowych. Zajmując się badaniem relacji z prawego boku trójkąta semiotycznego (pojęcie – desygnat/odniesienie), osłabia tezę o arbitralności znaku językowego – jego treść, czyli struktura konceptualna/pojęcie może być kształtowana przez kategorie poznawcze ludzkiego umysłu i doświadczenia podmiotu poznającego świat.

Świat rzeczywisty jest pożywką dla procesów organizujących struktury konceptualne, stąd pochodzi np. informacja sytuacyjna umożliwiająca przyporządkowanie jakiegoś elementu danej kategorii. Informacja składa się z wiedzy encyklopedycznej użytkownika języka, jego doświadczenia, przekonań czy poglądów (Kardela 2004: 20–24).

Sztuczne jest więc wyznaczone przez strukturalizm rozgraniczenie pomiędzy znaczeniem wyrażenia a wiedzą o rzeczywistości: „[...] podstawową tezę lingwistyki kognitywnej jest odrzucenie autonomii językoznawstwa oraz negacja istnienia granicy między wiedzą językową użytkowników języka a ich wiedzą pozajęzykową” (Linde-Usiekniewicz 2008: 170). Arbitralny wydaje się również podział na semantykę i pragmatykę – cała semantyka jawi się jako encyklopedyczna, bowiem języka uczymy się i używamy w kontekście, a tzw. informacja sytuacyjna (szeroko rozumiany kontekst pragmatyczny wypowiedzi) pozwala nam na rozumienie znaczeń słów i dokonywanie właściwych aktów kategoryzacji (por. encyklopedyzm semantyki – Tokarski 2014: 210–212).

Skupienie na zagadnieniach semantyki wyrażeń językowych ujawnia również nieadekwatność proponowanego przez strukturalizm opisu statycznego w analizie znaczeń. Wartość semantyczna jednostek języka jawi się jako efekt procesu, zmiany i następstwa kolejnych etapów rozwoju języka, jako wartość pochodna i często motywowana zewnętrznie: „Teoria pól językowych z wewnętrznymi zależnościami między składnikami tych pól skuteczniejsza jest przy odtwarzaniu znaczenia leksykalnego niż w opisach konotacji semantycznych. Te ostatnie bowiem nie kształtują w obrębie pól swoistych opozycji znaczeniowych, nie strukturują pola, istnieją niejako poza nim” (Tokarski 1999: 17). Dla pełniejszego uchwycenia znaczenia słowa w synchronicznych momentach jego funkcjonowania w danym języku i kulturze przydatne okazują się dociekania etymologiczne, eksponowane w badaniach historycznojęzykowych. Jak pisze M. Jakubowicz:

Z kognitywnego punktu widzenia badania etymologiczne są sposobem odtworzenia i zrozumienia zatartych przez lata procesów, które w czasie swego działania nie były niczym innym, jak derywacją słowotwórczą i semantyczną tworzącą nowe formy i znaczenia za pomocą aktywnych w danym czasie formantów i zapewne tymi samymi środkami metafory i metonimii, które są widoczne w formacjach do dzisiaj czytelnych (Jakubowicz 1999: 118).

Ujęcie zjawisk języka w aspekcie dynamicznym przywraca zainteresowanie aspektem diachronicznym w badaniach językowych:

Strukturalistyczne, statyczne podejście do języka zakłada, że w synchronicznym opisie danego leksemu nie są potrzebne żadne informacje z poprzednich etapów jego rozwoju. W ujęciu kognitywnym podkreśla się natomiast, iż to właśnie analiza diachroniczna pozwala dostrzec logikę rozwoju języka i jego mniejszą, niż sugeruje to strukturalizm, arbitralność (Załęska 1999: 76).

Wprowadzona przez kognitywizm teoria metaforycznego rozszerzenia prototypu, jako sposób interpretacji zmian znaczeniowych, stawia sobie za cel rekonstrukcję ogniw rozwoju znaczeniowego, łączących, jak chcieli strukturaliści, jeden stan synchronii z następnym, czyli ujmując język w nieustannym rozwoju i zmianie. Dynamiczny aspekt znaczenia językowego szczególnie wyraźnie uwypuklają analizy etymologiczne, które poszukują pierwotnych motywacji dla wyrażeń językowych, czyli ich podstawy onomazjologicznej – struktury konceptualnej, stanowiącej projekcję fragmentu rzeczywistości zewnętrznej w strukturze naszego umysłu, która stała u podstaw procesu nominacji. Podnoszone zarzuty, że etymologia odkrywa tylko jeden z aspektów semantycznych wyrażenia, częstokroć dziś już o charakterze peryferyjnym, stąd jest analizą jednostronną (por. Tokarski 1999: 17), możemy przeformułować w tezę, że często pierwotny sens odkrywany na drodze tych ustaleń ma charakter, który moglibyśmy opisać jako prototypowy, z potencjałem semantycznym, który pozwolił w procesie przesunięć metonimiczno-metaforycznych na rozszerzenie granic kategorii w procesach tradycyjnie określanych jako zmiany znaczeniowe (por. psł. *žito* ‘to, co służy do utrzymania życia’ > ‘główny składnik pożywienia, np. zboże’ > ‘zboże’ >

‘główny w uprawie gatunek zboża, zwłaszcza żyto, pszenica’; Sędzik 1977: 13). Kognitywny aspekt badań etymologicznych, ujęty w postulat etymologii gniazdowej dającej wgląd w całość relacji strukturalnych, semantycznych i chronologicznych badanego materiału oraz propozycję przerzucenia punktu ciężkości z zainteresowań formalnych na szeroko pojętą semantykę, a w jej obrębie odkrywanie procesów konceptualizacyjnych z udziałem metafory i odtwarzanie obrazu świata z za słów, jest dziś postulowany przez językoznawców etymologów jako nowy i efektywny paradygmat naukowy prowadzonych współcześnie badań diachronicznych (por. Wojtyła-Świerżowska 1998).

Wszystkie te uwagi i ustalenia możemy odnieść do analizy systemu staropolskiej terminologii bartniczej¹. Przyjęty w monografii Eckerta porządek, organizujący prezentowany materiał w grupy frazeologizmów skupione wokół dwóch centrów czasownikowych, podkreśla ich wewnętrzną strukturyzację i charakter gniazdowy. Nawiązuje także do koncepcji pól semantycznych, co sugeruje sam autor, mówiąc o nałożeniu tego układu na pola pojęciowe, związane z dwiema najważniejszymi czynnościami organizującymi pracę bartnika przy hodowli pszczół. Przyjmując w dalszych badaniach taki porządek organizacji materiału, możemy, korzystając z osiągnięć strukturalnej teorii pól semantycznych, oddać sposób kategoryzacji tego wycinka rzeczywistości i dzielenia go na poznawcze koncepty dokonany przez podmiot doświadczający tego świata. Ten porządek antropologiczny pozwoli również ująć aspekt zewnątrzjęzykowy badanej leksyki. Odchodząc od strukturalistycznej koncepcji semantyki wewnątrzsystemowej oraz autonomii języka i językoznawstwa, możemy skupić się na opisie budowania wartości semantycznej badanych jednostek, analizując również plan treści. Przy podjęciu próby analizy procesów nominacji w centrum musi pozostać rekonstrukcja motywacji wyrażen językowych, czyli mechanizm tworzenia pojęć i nazw służących do nazywania i wyodrębniania pewnych fragmentów rzeczywistości. Dzięki przełamaniu strukturalnej dychotomii synchronia – diachronia możemy uchwycić dynamiczny aspekt tego procesu, korzystając z rekonstrukcji etymologicznych stosowanych w językoznawstwie historycznym. Ujęcie języka i semantyki jego jednostek jako procesu zmian i rozwoju pozwoli wyjaśnić przyczyny takiego, a nie innego ustrukturyzowania pól semantycznych oraz umożliwi wiarygodny opis zmian znaczeniowych, które w przeszłości przybierały postać uniwersalnych mechanizmów rozwojowych o charakterze metonimii lub metafory.

Teza o uniwersalności kategorii poznawczych ludzkiego umysłu (kategorii ontologicznych), kształtujących struktury konceptualne (pojęcia), zastąpiła twierdzenie o uniwersalności kategorii semantycznych jako cech wrodzonych ludzkiego umysłu. Dopuszczenie roli doświadczenia kulturowego człowieka w procesie tworzenia i kształtowania pojęć pozwala również na wykorzystanie kontekstów użycia wyrażen językowych jako komplementarnego źródła w de-

¹ Próby takiego opisu zostały już podjęte we wcześniejszych pracach: Kwaśnicka-Janowicz 2010 – nazwy pomieszczeń do hodowli pszczół; Kwaśnicka-Janowicz 2011, 2012, 2014.

finiowaniu ich wartości semantycznej. Wykorzystanie informacji kontekstowej (sytuacyjnej) odnosi się do tych koncepcji semantycznych, które opisują znaczenie jako sposób użycia jednostki językowej (Wittgenstein 1953, por. Grzegorzyczkova 2001: 22). Wykorzystanie wartości pragmatycznej wyrażenia dla potrzeb semantycznych jest bliskie koncepcjom kognitywnym, które nie oddzielają semantyki od pragmatyki językowej. Jakkolwiek informacje o regułach użycia jednostki językowej z uwzględnieniem właściwości sytuacji komunikacyjnej, w jakiej przebiega poznanie i komunikowanie się oraz towarzyszące im warunki socjokulturowe (ekspresywno-emocjonalne, wartościujące, ideologiczne; Gajda 1990: 78), są trudne do ustalenia w przypadku materiału o charakterze historycznym, wydaje się, że w przypadku terminologii bartniczej, dysponującej różnorodnymi i bogatymi materiałami źródłowymi, mogą okazać się przynajmniej częściowo dostępne.

Zaprezentowane tu propozycje zmiany podejścia w metodzie badań staropolskiej terminologii bartniczej, choć opierają się na współczesnych koncepcjach językoznawstwa ukierunkowanego antropologicznie (czyli badającego na różnych płaszczyznach relację człowiek – język – kultura – natura), nie stanowią myśli oryginalnej, nieobecnej dotąd w koncepcjach językoznawczych. Poszukując źródeł paradygmatów badawczych tej dyscypliny, z historycznego punktu widzenia wskazuje się XIX-wiecznych reprezentantów językoznawstwa historyczno-porównawczego: indoeuropeistów, którzy podkreślali ważkość zajmowania się użytkownikami języka, podobnie jak i językami, których używali. Wśród nich wymienia się m.in. niemieckiego naukowca, Ottona Schradera (1855–1919), który zajmował się kulturą i społecznościami użytkowników języka praindoeuropejskiego, w świadomy sposób zdając sobie sprawę z ograniczeń pracy na samym materiale językowym, który oderwany od swego niwerbalnego kontekstu, może być błędnie interpretowany. Z polskich badaczy wymieniani są Mikołaj Kruszewski i Jan Niecisław Baudouin de Courtenay, który dobrze zdawał sobie sprawę z faktu złożoności językoznawczej perspektywy badawczej, w której według niego mogą być wykorzystane zarówno metody nauk ścisłych czy biologicznych, jak i metody psychologiczno-historyczne czy nawet socjologiczne. To również ten badacz promował ideę metodologicznego holizmu, postulującego takie spojrzenie na język, które dopuszcza różne podejścia badawcze do jego natury (por. Chruszczewski 2013: 55). Nie należy również zapominać, że świadome wysunięcie badawczej problematyki semantycznej w dziedzinie językoznawstwa nastąpiło w XIX wieku, który był epoką rozkwitu językoznawstwa historyczno-porównawczego zajmującego się na tym polu zmianami znaczeniowymi, obserwowanymi w użyciu jednostek leksykalnych. W ten sposób tradycja badawcza znalazła swe twórcze kontynuacje we współczesnych koncepcjach językoznawczych, stając się trwałą częścią metodologicznego continuum.

Literatura

- Bierwiaczonek B., 2008, *Czy językoznawstwo kognitywne jest autonomiczne?* [w:] *Metodologie językoznawstwa. Współczesne tendencje i kontrowersje*, red. P. Stalmaszczyk, Kraków, Wyd. LEXIS, s. 120–131.
- Chruszczewski P., 2013, *Wybrane propozycje metodologiczne językoznawstwa antropologicznego* [w:] *Metodologie językoznawstwa. Ewolucja języka. Ewolucja teorii językoznawczych*, red. P. Stalmaszczyk, Łódź, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 53–70.
- Eckert R., 1979, *Фрагмент исторического изучения устойчивых сочетаний в восточнославянских языках*, „Zeitschrift für Slawistik”, Bd. 24, H. 4, Berlin, s. 533–540.
- Eckert R., 1981, *К названиям бортников в балтийских и славянских языках* [in:] *Балто-славянские исследования*, Москва, Наука, s. 107–113.
- Eckert R., 1981a, *Untersuchungen zur historischen Phraseologie und Lexikologie des Slawischen und Baltischen (Systemfragmente aus der Terminologie der Waldimkerei)*, Berlin, Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft.
- Eckert R., 1987, *Waren die Südslawen mit der Waldimkerei vertraut?*, „Slavia Orientalis”, t. 36, nr 3–4, s. 481–484.
- Gajda S., 1990, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole, WSP im. Powstańców Śląskich w Opolu.
- Grzegorzczkova R., 2001, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa, PWN.
- Jakubowicz M., 1999, *Badania etymologiczne w rekonstrukcji językowego obrazu świata* [w:] *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, Wyd. UMCS, s. 117–127.
- Kardela H., 2004, *Ogdena i Richardsa trójkąt uzupełniony, czyli co bada gramatyka kognitywna* [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, Wyd. UMCS, s. 15–37.
- Kozłowski W., 1846–1847, *Słownik leśny, bartny, bursztyniarski i oryński*, zeszyt 1–2, Warszawa, Drukarnia S. Orgelbranda (reprint wydania z 1846–1847 r., Polskie Towarzystwo Leśne).
- Kryński A.A., 1885, *Słownik wyrazów godnych uwagi użytych w „Porządku prawa bartnego” dla starostwa łomżyńskiego, z r. 1616*, „Spraw. Kom. Jęz. AU” IV, Kraków.
- Kwaśnicka-Janowicz A., 2010, *Wprowadzenie do historycznojęzykowych badań terminologii bartniczej* [w:] *Symbole grammaticae in honorem Bogusłai Dunaj*, red. R. Przybylska, J. Kaś, K. Sikora, Kraków, Księgarnia Akademicka, s. 97–104.
- Kwaśnicka-Janowicz A., 2011, *Dział i dziejać w słowiańskiej tradycji bartniczej* [w:] *Badania historycznojęzykowe – stan, metodologia, perspektywy*, red. B. Dunaj i M. Rak, Kraków, Księgarnia Akademicka, s. 261–269.
- Kwaśnicka-Janowicz A., 2012, *Miód i jego znaczenie kulturowe w świetle faktów językowych*, „Ling Varia”, r. VII (2012), nr 2 (14), s. 39–54.
- Kwaśnicka-Janowicz A., 2014, *Staropolski termin bartniczy kleczyć (pszczoły) i jego rodzina słowotwórcza (na marginesie artykułu F. Sławskiego)* (praca w druku).
- Linde-Usiekiewicz J., 2008, *Semantyka strukturalna w XXI wieku?* [w:] *Metodologie językoznawstwa. Współczesne tendencje i kontrowersje*, red. P. Stalmaszczyk, Kraków, Wyd. LEXIS, s. 158–173.

- Moszyński K., 1967, *Kultura ludowa Słowian*, cz. 1. *Kultura materialna*, wyd. 2, Warszawa, Książka i Wiedza (wyd. 1, 1929, Kraków, PAU).
- Sędzik W., 1977, *Prasłowiańska terminologia rolnicza. Rośliny uprawne. Użytki rolne*, Wrocław, Ossolineum.
- Sławski F., 1958–1982, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1–5, Kraków, Wyd. Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego.
- Sławski F., 1961–1962, *Prastary północnosłowiański termin bartniczy otъ- lěкъ ‘głowa barci’*, „Zbornik za filologiju i lingvistiku” IV–V, s. 309–312 (przedruk w: Sławski F., 2011, *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*, Kraków, PAU, s. 287–290).
- Sławski F. (red.), 1974–2001, *Słownik prasłowiański*, t. 1–8, Wrocław, Ossolineum.
- Smólkowa T., 1989, *Nominacja językowa. Na materiale nazw rzeczownikowych*, Wrocław, Ossolineum.
- Tokarski R., 1999, *Przeszłość i współczesność w językowym obrazie świata [w:] Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, Wyd. UMCS, s. 9–23.
- Tokarski R., 2014, *Światy za słowami*, Lublin, Wyd. UMCS.
- Wittgenstein L., 1953, *Philosophical Investigations*, Oxford: Blackwell.
- Wojtyła-Świerżowska M., 1998, *Kognitywizm w etymologii*, „Rocznik Slawistyczny”, r. LI, s. 17–29.
- Załęska M., 1999, *Zastosowanie teorii metaforycznego rozszerzenia prototypu w badaniach diachronicznych [w:] Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, Wyd. UMCS, s. 67–77.